

DESENEAZĂ

folosind OCHIUL DOMINANT

*Descifrarea modului în care percepem,
creăm și învățăm*

BETTY EDWARDS

Traducere din limba engleză de
CĂLIN POPA

Notă despre autoportretul de pe copertă

ix

Introducere

1

CAPITOLUL UNU

Două moduri de a vedea și de a gândi

7

CAPITOLUL DOI

Ochiul dominant și creierul

17

CAPITOLUL TREI

Chipuri și expresii faciale

29

CAPITOLUL PATRU

Căutarea și descoperirea ochiului dominant

47

CAPITOLUL CINCI

Desenul și simbolismul ochilor
și al dominanței oculare

59

CAPITOLUL ȘASE

De ce desenăm portrete ale altora și autoportrete?

95

CAPITOLUL ȘAPTE

Trasând câteva concluzii

121

Glosar

141

Bibliografie

148

Indice

151

LIBRIS

We know
books

Introducere

Curiozitatea față de alți oameni este o trăsătură umană puternică. Vrem să știm cine sunt ei cu adevărat. Ce gândesc? Ce simt? Am avut mereu două strategii pentru a surprinde o parte din „omul real“ din spatele cuvintelor și al înfățișării celor pe care îi întâlnim. Prima este să ascuți cu atenție cuvintele rostite. Cealaltă este încercarea de a ne folosi de propriii ochi pentru a „pătrunde“ în mintea și în gândurile persoanei reale, așa cum se reflectă ele pe față și în ochii acesteia.

De-a lungul secolelor, scriitori și gânditori au creat nenumărate proverbe și texte despre această căutare oarecum inconștientă. Omul de stat roman Marcus Tullius Cicero (106–43 î.Hr.) a spus: „Fața este por-

tretul minții, iar ochii îi sunt interpret“.

Preot romano-catolic, teolog și istoric, Sfântul Ieronim (347–419 d.Hr.) declara:

„Chipul este oglinda minții, iar ochii, fără să vorbească, mărturisesc secretele inimii“.

Un proverb latin, cu origine necunoscută, spune: „Fața este portretul minții, iar ochii, trădătorii ei“.

Chiar și americanul Yogi Berra (1925–2015), jucător profesionist de baseball, a propus propria variantă: „Poți observa foarte multe lucruri doar privind“.

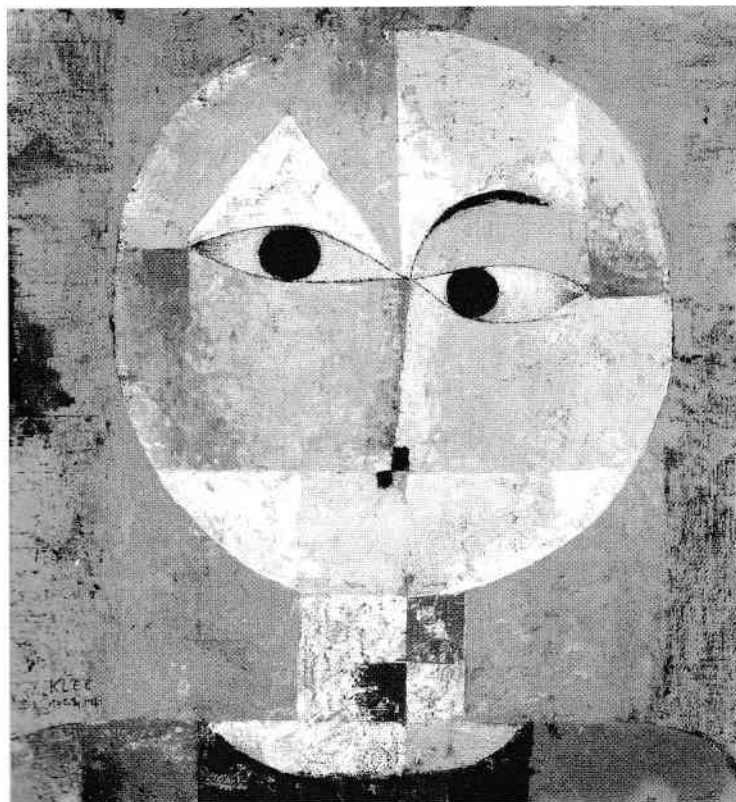
Unul dintre cele mai cunoscute citate, cu origine necunoscută, „Ochii sunt ferestrele

Marcus Tullius Cicero,
106–43 î.Hr.

sufletului“, ne transmite că, atunci când privești profund în ochii cuiva, poți să găsești „adevărata persoană“ ascunsă.

O versiune mai modernă (dar mai puțin poetică) ar suna cam așa: „Ochiul dominant și nondominant dezvăluie mintea“. Dar apoi apar întrebări: Despre ce ochi vorbim – stângul, dreptul, amândoi? Și care minte, din moment ce există de fapt două „minți“, emisfera stângă și cea dreaptă? Și de ce denumim diferit ochii, „dominant“ și „nondominant“, dacă pentru majoritatea dintre noi par la fel? De fapt, ochii sunt vizibil diferiți, reflectând cele două minți ale noastre și cele două moduri de

Artistul german de origine elvețiană Paul Klee (1879–1940) afirma: „Un ochi vede, celălalt simte“.

Paul Klee, Senecio sau Cap de bărbat care îmbătrânește, 1922, Kunstmuseum Basel, Basel

a vedea lumea. Diferența este vizibilă și, totodată, straniu de neobservată. Această diferență ne-ar putea ajuta în căutarea persoanelor „reale“?

Conștient, știm că tot ce vedem este strâns legat de ce gândim și de cum gândim și, în același timp, de ce simțim și de cum simțim. Ciudat, se pare că nu suntem conștienți că, atunci când ne privim atent ochii într-o oglindă sau când ne uităm la ochii celorlalți când le vorbim, putem *vedea* care ochi reacționează la cuvintele rostite sau auzite și care ochi *percepe* cuvintele, fără să se implice. Majoritatea oamenilor nu sunt conștienți de diferență. Însă folosim subconștient aceste informații în cotidian, mai ales pentru a ne ghida interacțiunile cu alte persoane.

Aceste interacțiuni sunt complicate de așa-numitele conexiuni încrucișate între minte/creier/corp. În cazul majorității oamenilor, partea stângă a creierului „trece de partea cealaltă“ și ne controlează jumătatea dreaptă a corpului, de la cap la picioare, inclusiv funcționarea ochiului drept dominant. Similar, emisfera dreaptă ne controlează partea stângă a corpului, de la cap la picioare, inclusiv funcționarea ochiului stâng, nondominant.

Așadar, ochiul drept este strâns legat de jumătatea verbală a creierului, care (pentru cei mai mulți) este emisfera stângă. Atât în conversațiile față în față relaxate, *cât și* în cele importante, fiecare dintre noi încearcă subconștient să intre în legătură cu ochiul dominant al interlocutorului – ochiul drept conectat verbal. Se pare

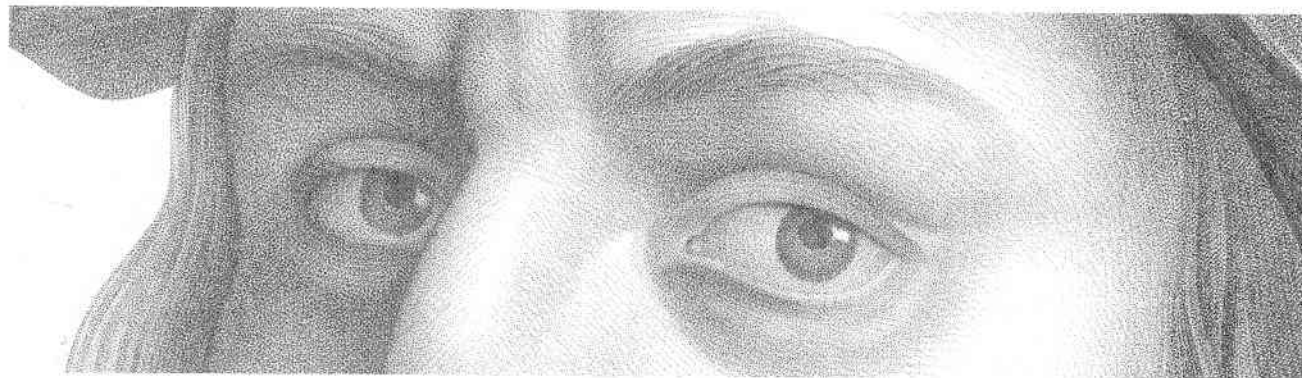
că vrem să vorbim de la ochi drept la ochi drept – de la ochi dominant la ochi dominant.

În conversațiile față în față, evităm adesea subconștient celălalt ochi, ochiul stâng nondominant. Acesta este controlat în principal de emisfera dreaptă, nonverbală, și este în mod vizibil mai detașat și mai puțin sensibil la cuvintele rostite. Totuși, este prezent, privind ușor distant, ca și cum ar visa, deși reacționează la tonul, la esența și la aspectele nonverbale, mai vizuale și emoționale, ale conversației.

Am devenit conștientă de diferențele vizuale de-a lungul multor ani, în urma predării și a instruirii în arta portretisticii în atelierele noastre „Desenează folosind partea dreaptă a creierului“. Cu cât am observat mai mult, cu atât m-a intrigat mai mult. Astfel, această carte analizează modul în care ne folosim cu toții de ochiul dominant.

LIBRIS

We know
books

*André Dutertre (1753–1842), Portret al lui Leonardo da Vinci, în colecția
Academiei Regale de Arte, Londra. © Foto: Royal Academy of Arts, Londra.
Fotograf: Prudence Cuming Associates Limited*

LBRIS

We know
books

CAPITOLUL UNU

Două moduri de a vedea și de a gândi

Oamenii mă întreabă uneori cum am devenit interesată de artă. S-a întâmplat la o vârstă foarte fragedă. Mama era o persoană neobișnuit de vizuală, care uneori și desena. M-au influențat nu doar abilitatea ei de a desena, ci și plăcerea cu care vedea lucruri. Când ne plimbam, de pildă, se întâmpla să exclame brusc: „Ah, uite cum s-au risipit acele margarete miçi prin iarbă!” sau „Ah, uite cum umbra schimbă culoarea casei!”. Aceste remarci, întotdeauna prefăcute de „Ah, uite...”, nu erau menite să obțină un răspuns din partea mea. Dar, văzându-i încântarea, încercam să-mi dau seama singură ce o provocase. Cred că acest proces neintenționat de stimul-răspuns din copilărie m-a influențat enorm și poate a stat la baza interesului meu ulterior față de desenarea propriilor percepții.

Apoi, în clasa a IV-a, am avut-o învățătoare pe domnișoara Brown (îi spuneam „Brownie” [„negresă"]), pe care am adorat-o. Era o școală publică, dintr-un cartier muncitoresc din Long Beach, California. Privind în urmă, îmi dau seama cât de uimitoare era domnișoara Brown. În același an am studiat astronomia. În sala ei de clasă am construit un planetariu real (un turn din carton de aproximativ 180 de centimetri diametru) și am găurit domul pentru a forma constelațiile Perseus, Andromeda, Orion și Pleiadele. Mai mult, am studiat zeii greci și romani și am realizat basoreliefuri ale lor, folosind o pastă groasă din amidon de

porumb ca material de sculptură, din care am modelat zei pe o bază din resturi de lemn. Al meu a fost un Atlas îngenuncheat care ținea lumea pe umeri. Domnișoara Brown ne citea miturile grecești cu voce tare în timp ce lucram la sculpturile noastre.

Aceste experiențe bogate din copilăria timpurie par să fi dispărut complet din educația modernă. Sunt prea periculoase, prea dezordonate și nu pot fi evaluate prin teste standardizate. Dar de ce n-am putea readuce la viață mici porțiuni din ele? Cu siguranță putem face față unor lecții scurte de desen în sălile de clasă moderne.

Mai târziu, am putut să pun în practică ideea când mi-am început cariera de profesor la Liceul Venice din vestul orașului Los Angeles. Elevii mi s-au alăturat într-un mod încântător în încercarea de a afla de ce pare atât de dificil să înveți să desenezi ce este chiar în fața ochilor tăi.

Rezultatul acelei experiențe de predare, precum și al publicării și popularizării activității revoluționare a lui Roger Sperry în domeniul funcțiilor emisferelor cerebrale a fost *Desenează folosind partea dreaptă a creierului*, publicată pentru prima dată în 1979 și revizuită de trei ori, în încercarea mea de a ține pasul cu cercetarea educațională continuă. Încă se tipărește în lume, ajutând milioane de oameni să învețe să deseneze și să-și acceseze creativitatea înăscută.

În deceniile de după publicarea cărții, eu și colegii mei am dezvoltat și am predat un atelier intensiv de desen

bazat pe *Desenează folosind partea dreaptă a creierului*. În cinci zile de lecții pentru începători, atelierul consolidează metodele dezvoltate de mine. Ca rezultat, învățăm oameni (cu sau fără experiență artistică) să își acceseze emisfera dreaptă a creierului, cea vizuală și nonverbală, și să deprindă abilități perceptive de bază, care îi ajută să deseneze ceea ce văd. Aceste abilități fundamentale sunt:

1. **Percepția marginilor (unde se sfârșește un lucru și începe altul)**
2. **Percepția spațiilor (spații negative)**
3. **Percepția relațiilor (proporții și perspectivă)**
4. **Percepția luminilor și a umbrelor (crearea iluziei tridimensionalității)**
5. **Percepția întregului (Gestalt)**

Aceste abilități *ale vederii*, în mare parte prelucrate în emisfera dreaptă vizuală și perceptivă, sunt comparabile cu abilitățile lingvistice de bază necesare citirii (surprinzător, sunt tot cinci la număr), în mare parte situate în cealaltă jumătate a creierului – emisfera stângă. Experții în domeniu definesc următoarele abilități lingvistice de bază necesare când înveți să citești:

1. **Citare pe litere (înțelegerea faptului că fiecare literă reprezintă un sunet)**
2. **Fonetică (formarea cuvintelor din sunetele literelor)**
3. **Vocabular (învățarea sensului cuvintelor)**

4. **Fluență** (a fi în stare să citești repede și fără probleme)¹

5. **Înțelegere** (cunoașterea sensului cuvintelor citite)

În opinia mea, acestea sunt seturi gemene de abilități, un set pentru desen și unul pentru citit, poziționate mai mult sau mai puțin separat în emisferele gemene ale creierului. Cred că ar trebui predate cu același interes în școlile publice. Din păcate, nu se întâmplă așa.

Școlile publice de azi se concentrează strict asupra abilităților limbajului; de fapt, odată cu trecerea timpului, programele școlare se axează tot mai mult pe științe, tehnologie, inginerie și matematică. Părinții par să fi acceptat acest accent unilateral, parțial pentru că nu sunt conștienți de importanța abilităților vizuale pentru gândire, învățare și rezolvare de probleme, precum și pentru lectură. Poate că această preocupare părintească se bazează parțial pe temeri nefondate că odraslele lor ar putea fi mult prea atrase de arte, care nu sunt încurajate de cultura noastră americană modernă, și, astfel, vor sfârși ca niște „artiști înfometați“.

Fiindcă ambele seturi de abilități, verbale și perceptive, sunt de fapt esențiale pentru toate domeniile de

Pentru a dezvolta o minte completă:

Studiază știința artei;

Studiază arta științei.

Învată să vezi.

Înțelege că totul se leagă cu tot.

Leonardo da Vinci (1452–1519)

André Dutertre (1753–1842),
Portret al lui Leonardo da Vinci,
în colecția Academiei Regale
de Arte, Londra, © Foto: Royal
Academy of Arts, Londra.
Fotograf: Prudence Cuming
Associates Limited

¹ N-am fost niciodată de acord cu introducerea fluenței în lista abilităților de bază. Cred că este un rezultat al faptului că înveți să citești, nu o abilitate de bază. Mai mult, din listă este omisă sintaxa – modul în care propozițiile sunt construite cu subiect/predicat/complement.

În ciuda (sau poate din cauza) acestui accent pus pe abilități verbale, doi din trei copii americani de clasa a IV-a și a VIII-a întâmpină dificultăți în citire. În SUA, în urma Evaluării Naționale a Progresului în Educație din 2019, s-au raportat rezultate sumbre: doar 35% din elevii de clasa a IV-a și doar 34% din elevii de clasa a VIII-a citesc fără probleme. Ambele procente sunt mai mici decât în 2017. Un jurnalist se întreba: „De ce devenim mai proști?”

„Rezultatele privind abilitatea de citire au scăzut în jumătate dintre state”, Erica L. Green și Dana Goldstein, în The New York Times, 30 octombrie 2019; „În SUA, punctajele la citire și la matematică sunt în scădere. De ce devenim mai proști?”, Luis Miguel, în The New American, 2 noiembrie 2019.

activitate, este important să subliniem că nu predăm abilități de limbaj specifice creierului stâng numai pentru a produce poeți și scriitori, ci și pentru a permite învățarea și gândirea în toate domeniile. Similar, ar trebui să predăm abilitățile perceptive ale creierului drept prin artă *nu numai pentru a produce artiști*, ci și pentru a permite învățarea, rezolvarea de probleme și gândirea optime în toate domeniile.

Imaginează-ți cum ar fi dacă nu ar exista acest accent unic asupra competențelor lingvistice și dacă am predă și abilități perceptive prin desen, pictură, muzică, sculptură, dans, dar și alte abilități din sfera artelor, precum și vizualizarea procesului și a rezultatelor. Copiii noștri ar avea avantajul de a vedea imaginea de ansamblu, de a vedea pădurea și copacii și de a înțelege întregul, nu doar părțile lui. Albert Einstein a pus punctul pe i spunând: „E un miracol că ne păstrăm curiozitatea după educația formală”.

În plus, cred că deprinderea unor abilități artistice necesare dezvoltării întregului creier are nevoie de un subiect de studiu serios și substanțial, nu doar de mai uzualele activități distractive, pseudocreative care încă se practică în puținele ore de arte rămase. Principalul motiv este că mulți profesori de arte, dezvoltându-se în același sistem de educație care nu predă desenul, nu pot desena și, prin urmare, nu îi pot învăța nici pe ceilalți, așa cum profesorii care nu pot citi n-ar putea să-și învețe elevii să citească.

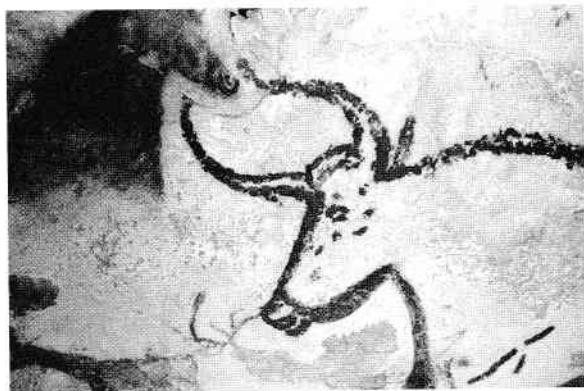
Așadar, în atelierul nostru de cinci zile „Desenează folosind partea dreaptă a creierului“ (pentru adulți care au învățat în copilărie să citească, dar nu să deseneze), nu alegem subiecte ușoare. În schimb, ne inspirăm din vremuri trecute. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, textele pentru cititorii începători nu foloseau un material ultrasimplificat de tip „privește-și-numește“ sau plictisitor.

Cândva, manualele din copilărie includeau poezii importante, pasaje din Biblie și eseuri grele cu subiecte precum comportamentul adecvat. Pornind de la logica acestor texte de lectură din copilăria timpurie, raționamentul nostru în privința predării desenului a fost: „Dacă înveți să desenezi la maturitate, din moment ce orice subiect ales necesită aceleași cinci abilități de bază, de ce să nu începi cu lucruri interesante și provocatoare, care merită efortul?“

Prin urmare, începătorii adulți din atelierele noastre de cinci zile nu desenează subiecte ușoare cum se obișnuiește, de pildă câteva bucăți de lemn, un bol cu portocale sau o simplă vază cu flori.

Când desenezi astfel de obiecte, nimeni nu știe sau nu e interesat dacă percepțiile sunt greșite. În schimb, elevii noștri desenează lucruri considerate, în general, mai dificile, dar care aduc și cele mai multe satisfacții:

Faptul că strămoșii noștri din Paleoliticul superior au desenat animale uimitor de frumoase și de realiste pe pereții peșterilor, cu mult înainte de inventarea limbilor scrise, oferă dovezi ale importanței desenului în dezvoltarea omenirii.

Desen din Epoca Pietrei descoperit într-o peșteră din apropiere de Lascaux, Franța, cca 40 000–10 000 î.Hr.